

Kitap Tanıtımı ve Tenkitler

Hermenötiği Ağırdan Almak

Hermenötik, Burhanettin Tatar,

İnsan Yayınları, İstanbul,2004.

“Logos spermatikos”... Kayserling’in bu tabirini, temelde “söz” anlamına gelen “logos”un “akıl, ruh, kelime, bilgi” şeklinde açılan anlam tayfı içinde durarak “zihni dölleyen söz” olarak çevirmek mümkün. “Zihni dölleyen söz” tabiri ağırlığı dölleyici söze, yani sözlü veya yazılı ‘metin’e veriyor görünmekte. Bununla birlikte sözün zihin aracılığıyla bir diğer sözü dölleyebileceğini düşündüğümüzde, döllenen söz de bu tabirin alacakaranlığında yerini korumakta. Elbette provokatif metafor olma özelliği taşıyan bu edebi/felsefi tabir hermenötik tartışmalara bir açılım sağlamak niyetiyle söylenmedi Kayserling tarafından. Ancak “söz” “anlam” “anlama” “yorumlama”ya dair söylenen çoğu söz gibi, bu çarpıcı tabirin hermenötik ilgisi şu can alıcı soruyu bize sordurmakta: hangi söz “logos spermatikos”tur?

Sözün logos spermatikos olabilmesi, kanaatimizce, onun öncelikle Gadamer’in “estetik ayırimsızlık” tabirinde ifadesini bulan varoluşsal anlamaya yol açmasına bağlı. Estetik ayırimsızlık, bir söz kendisini “dinleyen”de varoluşsal anlamaya ve radikal bir bilinç dönüşümüne neden olduğunda ortaya çıkan durumu ifade eder.

MİLEL VE NİHAL

inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi
yıl 1 sayı 2 Haziran 2004

Böyle bir durumda söz ve bilinç arasındaki ayırım ortadan kalkacağı için söz “yeni bir söz”e dönüşür, çünkü söz dönüştürdüğü zihin aracılığıyla kendi anlam potansiyelini aktüel hale getirir ve zihni yeni bir anlama gebe bırakır. Dölleme ancak döllemeye müsait “canlı” zihinlerde gerçekleşebileceği için, logos spermatikos dinleyicinin söz karşısında tam bir “hazır bulunuşluğunu” gerektirir.

Daha önce “Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti” (Vadi Yayınları) ve “Siyasi Hermenötik” (Etüt Yayınları) başlıklı çalışmalarından tanıdığımız Burhanettin Tatar, İnsan yayınlarının kılavuz kitaplar dizisi arasında çıkan “Hermenötik” adlı yeni kitabı ile bizlerle tekrar buluştu. Hermenötik alanında çalışmaya esas itibarıyla A.B.D.’nde yaptığı ve yine orada İngilizce haliyle yayımladığı “Interpretation and The Problem of Authorial Intention” adlı doktora tezi ile başlayan yazar bu alanda şu ana değin edindiği birikimini kitabın hacminin küçüklüğüyle çelişkili görünen bir nitelikte bizlere sunmuş. Daha farklı ifadesiyle, yazarın görünümü itibarıyla mütevazı duran bu son çalışması okuru hermenötik hakkında kabaca “bilgilendirmenin” ötesinde hermenötik spiral sürece sokmayı hedefleyen bir içerikle karşımızda belirlemekte. Bir yazısında “hermenötik düşünme yeteneğini geliştirmeden hermenötik yazılar anlaşılmas; buna karşılık, bu yeteneği geliştirebilmek için hermenötik yazılara ihtiyaç vardır. İşte bütün sorun, okurların bu döngü içine nasıl girebilecekleri ve bu döngüyü kısır döngü olmaktan kurtararak spiral sürece dönüştürebilecekleridir.” diyen yazar hermenötik okuyucularını hermenötik yazılarıyla buluştururken bir yandan da onları sözünü ettiği sürece götürme çabası içerisinde.

Kitabın arka kapağında “Kılavuz Kitaplar” serisinden çıkmış bulunan dizide yer alan kitapların ilgili oldukları konulara birer “giriş” mahiyeti taşıdıkları ifade edilmekte. Ne var ki Tatar’ın bu çalışması daha önce sorulmamış bazı felsefi hermenötik soruları gündeme getirmesi itibarıyla hermenötiğe şu ya da bu şekilde ilgi duyan tüm okurlar için bir “giriş” olmanın ötesinde ciddi anlamda aç-

lüm sağlamak üzere “gelişme” özelliğini de taşımaktadır. Daha farklı ifadesiyle eğer kitabın hermenötiğe bir giriş olma özelliği taşıdığı- nı illa ifade etmemiz gerekecekse, onun aynı zamanda farklı felsefi hermenötik sorularla kışkırttığı okuyucuyu “ayrımların eşliğinde” tutma özelliğini taşıdığını da belirtmeliyiz.

Kitabın içeriği üç bölümden oluşmakta. Yazar birinci bölüm olan “Hermenötik Nedir?” başlığını “Ana Hatlarıyla Hermenötiğin Tarihçesi” ve “Hermenötiği Tanımlama Çabaları” olmak üzere iki alt başlık altında incelemektedir. Hermenötiğin tarihçesini, Platon ve Aristo’nun hermenötik ilgisinden başlayarak Friedrich Ast, Kant, Schleiermacher, Dilthey, Husserl, Heidegger, Bultmann ve Gadamer gibi önemli isimler olarak zikredebileceğimiz çağdaş hermenötik kuramcılara kadar birbiri ile karşılaştırmalı okumalar yaparak ele almakta. Ardından birinci bölümün alt başlıklarından olan Hemenötiği Tanımlama Çabaları başlığı altında “hermenötik nedir?” sorusuna verilmiş/verilmiş kabul edilebilecek olan cevapları Schleiermacher, Gadamer, Dilthey, Heidegger gibi isimler arasında tartışmakta; hermenötik tanımları karşılaştırmalı olarak düşünürle- rin birbirini takip ettiği, bir diğeri ile uzlaştığı ya da çatıştığı nokta- ları zikrederek değerlendirmektedir. Burada Tatar’ın söz konusu isimlerin kendi aralarında tartışmamış oldukları soruları onlara yön- eltmesi bir diğer deyişle düşünürlerin hermenötik tanımlarını diyalojik bir üslupla yeniden okuması hermenötiğe önemli bir katkı sağlamaktadır. Yazar, hermenötiğin ele alınan tanımlarının ortak vurgusunu, her anlamının eksik ve farklı bir anlama olduğunu bu- na göre de hermenötiğin her bir tanımının eksik ve farklı olduğunu ifade ederek özetlemekte ardından söz konusu tanımlarda ima edi- len hususları şöyle toparlamaktadır:

“Hermenötik, söylemlerimizin söylenmemiş olan hayatına yönelen bir düşünce disiplini- dir. Bu söylenmeyen boyut çoğu kez onu söyle- yenlerin öznel ve tarihsel motivasyonlarını aşar. Anlama, zorunlu olarak kelimelere bağlı bir olaydır; buna rağmen kelimeleri aşan her şey yine de kelimeler aracılığıyla anlamayı kendisine davet eder. Bu yüzden anlam alanı salt kelimelere veya telaffuzlara indirgenemez.

Ne de o psikolojik ya da ruhsal anlamlarla sınırlandırılabilir. Anlam, söylenen kadar söylenmeyenin çağrısıdır. Bu söylenmeyene erişmemizi sağlayan belli bir yöntem yoktur çünkü söylenmeyen her zaman söyleneni aşar. Bu nedenle anlama yöntemlerinden çok anlama olayından söz edebiliriz. Söylenmeyenin daima söylenen şeyi aşması, bizim anlayışımızın zamansallığını ve sınırlılığını gösterir.

Bu açıdan bakıldığında hermenötik, metinler “ile” veya “aracılığıyla” tartışmalı olan (kendini gizleyen) konuyu (Sache) anlamaktır. Hermenötik, nesnel olarak soyutlanmış bir şeyi açıklama idealini güden sosyal disiplinlerden farklı olarak metinlerin potansiyel olarak işaret ettikleri gerçeklik alanlarını keşfetmeyi hedefler (...) Metinlerin yorumu, insanın kendi umut, korku, beklenti, heyecan gibi varoluşsal durumlarından; içinde yaşadığımız dünyanın farklı şekillerde algılanma imkanını barındırmasından; ait olduğumuz inanç ve düşünce geleneklerinden ve içinde bulunduğumuz tarihsel, ekonomik, siyasi vs. ortamlardan bağımsız gerçekleşmediği için sonuçta hermenötik bütün bu alanlarla ilgisi olan geniş bir yelpaze şeklinde açılır. Hermenötiğin açık bir tanımının yapılamaması, yorum çabamızın dinamik bir faaliyet olarak tarihsel varlığımızın asli boyutunu teşkil etmesinden kaynaklanır.”

Kitabın ikinci bölümünde hermenötiğin iki temel kavramı olan “metin” ve “yorum” kavramları ele alınmaktadır. Ve üçüncü ve son bölümde hermenötiğin temel sorunları arasında yazarın niyeti sorunu, yorumda öznellik ve nesnellik sorunu, yöntem-anlam ilişkisi sorunu ve anlamamanın zamansallığı ve tarihselliği sorunları işlenmektedir. Yazar bu bölümlerde de hermenötik konusunda önemli isimler olarak görülen düşünürler arasındaki mevcut tartışmaları zikretmekle kalmayıp onlara tutarlı bulduğu yerlere kadar eşlik etmekte ardından kendilerini yalnız bırakmakta yani okura yeni açılımlar kazandıracak şekilde itiraz ettiği noktaları sunmaktadır.

Wittgenstein, “felsefede yarışı kazanan, varış çizgisine en son ulaşandır” der ve ardından “felsefeciler birbirlerini ‘ağırdan al’ diye selamlamalıdır” sözünü belki esprili bir mahiyette zikreder. O burada felsefecilerin herhangi bir konu üzerine “derinleşme” kabi-

liyetlerinin diğer düşünörlere göre farkına işaret ediyor görünmektedir. Elbette bu derinliğin ardından konu üzerinde daha önce düşünölmemiş veya ifade edilmemiş noktaları açığa çıkarmak üzere filozofların bir anlamda yüzeye çıkması gerekecektir.

Açıkçası “ağırdan alması” Tatar’ın hermenötik çalışmalarında göze çarpan en temel husus olarak görünmekte; zira yazar gerek hermenötiğin tanımları konusundaki tahlilleri gerekse hermenötiğin temel kavramları ve bazı temel sorunlarına dair geliştirmiş olduğu düşünceleri ile konular üzerinden sörf yaparcasına geçmediğini göstermekte. Bir diğer ifadeyle kitap ilk bakışta hermenötiğin “baba” isimleri ve “ana” kavramları ve problemlerine işaret etmekle yetiniyor görünse de, gerçekte Tatar’ın “ağırdan alması” sayesinde derinlikli bir içerik taşımakta. Hegel’in “bir sınırı fark etmek zaten o sınırın ötesine geçmektir” sözünü hatırlayacak olursak, Tatar hermenötik kitabında yürüttüğü tartışmalarıyla pek çok düşünöürün sınırını fark ettiğini bize göstermekte. Yazarın diğer çalışmalarına tanık olanların onun böyle “ağırdan alan” ve ağırdan aldığı için “logos spermatikos” niteliğindeki sözleri anlamaya çalışsan bir “düşünce işçisi” olduğunu bildiklerini düşünüyorum.

Hamiş: Bu yazı özellikle şu veya bu sebeple hermenötiğe ilgi duyduğu halde henüz Tatar’ın çalışmalarına tanık olmayanlar için bir takdim niteliğindedir. Hermenötiği ağırdan alma arzusu güdenleri yazarın yukarıda andığımız iki çalışması ile bu alandaki diğer makaleleri üzerinde “hermenötik oyalanma”ya çağırarak, belki de baş döndürücü bir hızla raks eden modern hayatın içinde savrulmakta olan zihinleri kendi hermenötik tecrübelerinin zemininde dinlenmeye bir çağrıdır.

Hafsa FİDAN

(A.Ü. Tefsir Anabilim Dalı)

